A felsőoktatás és az agrároktatás dilemmái

MAGDA SÁNDOR – HERNECZKY ANDREA – MARSELEK SÁNDOR

Kulcsszavak: agrárképzés, agrárgazdaság, bolognai folyamat, versenyképes képzés.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A tudásalapú, versenyképes gazdaság magas követelményeket támaszt az oktatás iránt. Napjaink szakemberei csak akkor lehetnek eredményesek, ha vállalják, hogy a folyamatos – egész életen át tartó – tanulás az egyéni életpályák megtervezésének és megvalósításának szerves részévé válik. Megfigyelhető az agrárképzés népszerűségvesztése a kedvezőtlen megbecsülés, az alacsony fizetés, a negatív médiapropaganda stb. miatt. Az oktatás tömegesedése és a visszaeső színvonalú előképzettség miatt minőségromlás figyelhető meg a pályaválasztók körében. A képzés túl sok szakon folyik. Új módszerek, a gyakorlati képzés előtérbe helyezése, megfelelő motivációs rendszer segíthet a kialakult helyzeten.

A BSc-képzési rendszer a három év alatt nem ad lehetőséget az elmélyültebb elméleti felkészülésre, ugyanakkor a félév szakmai gyakorlat sem nyújt elegendő szakmai felkészültséget, munkavégzésre alkalmas jártasságot. Mindezek miatt szükséges a képzés átgondolása, a gyakorlati képzés erősítése, a szakmai háttér minimumának biztosítása.

BEVEZETÉS

Tanulmányunk illeszkedik abba a vitába, amelyet a **gazdálkodás** című folyóirat korábbi számaiban olvashattunk, ugyanakkor az *MTA Agrárközgazdasági Bizottság* ülésein elhangzottakra is utal. Részben a korábban elhangzottakhoz igazodva, részben folytatva a vitában felvetett gondolatokat, felmérést kezdeményezünk annak érdekében, hogy konkrét vizsgálatokra alapozva lehessen meghatározni az agrárközgazdász-képzés jövőbeni irányvonalait, szorosan igazodva a képzésben részt vevők és a munkáltatók igényeihez.

Kutatásunk aktualitását elsősorban az adja, hogy a jelenlegi képzési struktúra – megítélésünk szerint – nem teszi lehetővé sem az elméleti, sem az elhelyezkedéshez szükséges gyakorlati ismeretek elsajátítását. A felsőfokú agrárvégzettség manapság ritkán jelent megfelelő biztonságú perspektívát a fiatal pályakezdők számára, ezért az agrárszakok népszerűtlenek a fiatalok körében. Ugyanakkor a vidéken élő lakosság számára a mezőgazdaság még mindig komoly jövedelemszerzési lehetőséget jelent. A fiatalok helyben tartása a vidéki térségekben csak akkor lehetséges, ha versenyképes jövedelmet, megfelelő megélhetést lehet számukra biztosítani. Azért is tartjuk fontosnak a **gazdálkodásban** lezajlott vitát, illetve a bizottság ülésein elhangzottakat, mert a felvetett gondolatok nagymértékben hozzájárulhatnak a probléma megoldásához.

A tudomány és a technika fejlődésével a tudás iránt is új elvárások fogalmazódnak meg, a tanulás, illetve a tudás egyre inkább gazdasági tényező. A magyarországi felsőoktatás szerkezetét 2006-ig az jellemezte, hogy a jelentkezők vagy egyetemi, vagy főiskolai képzésben szerezhettek diplomát. A pályaválasztás gyakorlatilag már a felsőoktatásba történő belépéskor eldőlt,

hiszen nem volt a szakok között átjárhatóság. A piacgazdaság viszonyai között ez a hagyományos rendszer nem bizonyult versenyképesnek. Talán a legnagyobb gondot az jelentette, hogy a Magyarországon megszerzett végzettséget nem lehetett automatikusan elismertetni külföldön, ezáltal a hallgatói és oktatói mobilitás komoly akadályokba ütközött.

A gazdaság globalizációjával a tudás és ezzel együtt az oktatás is globalizálódott. A globalizáció és az információrobbanás a felsőoktatást is új kihívások elé állította (*Wachtler – Marselek, 2001*). Elengedhetetlenné vált a felsőoktatás átalakítása. Olyan egységes, mind a szakok, mind az intézmények közötti átjárhatóságot biztosító rendszer kialakítása fogalmazódott meg, amely az egyes tagországok szellemi értékeinek és hagyományainak megőrzése mellett a hallgatói és oktatói mobilitást segíti elő annak érdekében, hogy az egyes országokon belül felhalmozott tudás ne csak az országhatárokon belül, hanem azokat átívelve is befektethető legyen.

A mezőgazdaság hagyományos szerepének csökkenése, valamint a nemzetközi tendenciák az agrárgazdaság „több lábon állását", azaz új feladatok és a hozzájuk kapcsolódó tevékenységek meghonosodását teszik indokolttá. A mezőgazdaság diverzifikációja következtében hangsúlyosabbak lettek olyan területek, mint a fenntarthatóság, a környezetvédelem, bioenergetika, kereskedelem, vidékfejlesztés, klímaváltozás stb. Ezeknek az új területeknek a középpontba kerülése a szakemberképzés szempontjából is új feladatokat fogalmaz meg.

Az agrárgazdaságban kiemelten fontos a jól képzett diplomás szakember szerepe, mert ez a szakemberréteg jelentheti a fejlődés motorját, melynek érdekében évről évre szélesebb körű elméleti és gyakorlati ismeretekkel kell(ene) rendelkezniük. A BSc és MSc képzések a hazai agrárképzésben meghonosodtak, de napjainkban nem ítélhető meg, hogy a végzettek megfelelnek-e a munkáltatók elvárásainak. A nemzetközi tapasztalatok azt mutatják, hogy számos nagyvállalat „óvatos optimizmussal" közelít a kétszintű rendszerhez. Egy 2005-ben Németországban végzett felmérés szerint a vállalatok többsége elismeri a BSc-végzettséget, ugyanakkor a bevezetés korai szakaszában (még alig néhány év telt el a bevezetés óta) számos bizonytalanság is megfogalmazódik a munkaadók részéről, hiszen nem áll rendelkezésre elegendő idő a végzett hallgatók felkészültségének megítéléséhez. A hazai munkáltatóknak még nincsen tapasztalata e tekintetben, de a felsőoktatásban ma már jellemző tömegképzés miatt többen szkeptikusak a frissen végzettek munkaerőpiacon való megfelelését illetően.

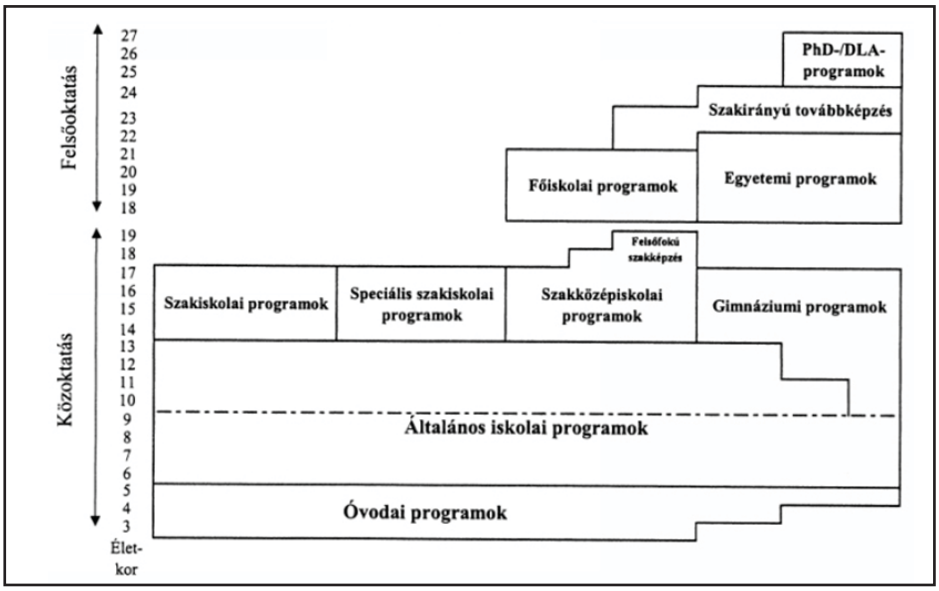
A HAZAI OKTATÁSI RENDSZERRŐL TÖMÖREN

A magyarországi oktatási rendszer az elmúlt évtizedekben jelentősen átalakult. A tankötelezettséget 16 évről 18 évre emelték, 1990-től bevezették a 6 és 8 évfolyamos gimnáziumi képzési formát, valamint 1998-tól elindították az Akkreditált Iskolarendszerű Felsőfokú Szakképzés elnevezésű programot (röviden AIFSZ, 2002-től felsőfokú szakképzés). A felsőoktatásban alapvető változások mentek végbe, elterjedt a költségtérítéses, illetve levelező és távoktatási képzés. Előtérbe került az élethosszig tanulás koncepciója, melynek során az egész életen át történő tanulási folyamat segíti a munkaerőnek a gazdaság által megkövetelt változó igényekhez való alkalmazkodását (*Kelemen – Kollár, 2007*).

Az oktatási rendszer szintenként szerveződik, amelyet egy nemzetközi szabvány szerinti osztályozási rendszer részletez, az ún. ISCED (International Standard Classification of Education) rendszer (*Halász – Lannert, 2003*). A szintek az életkor függvényében kerültek kialakításra (1. ábra).

I. ábra

Az iskolarendszerű köz- és felsőoktatás szerkezete az életkor függvényében

Forrás: KSH, 2004

I. táblázat

Felsőfokú alap- és mesterképzésben részt vevő hallgatók képzési területek szerint 2007/2008-ban

Képzési terület	Mesterképzés		Felsőfokú alapképzés	
	összesen	nappali	összesen	nappali
Tanárképzés, oktatástudomány	6 460	3 655	30 232	15 521
Művészetek	3 207	3 058	3 343	2 439
Humán tudományok	14 802	12 119	13 689	10 556
Társadalomtudományok	9 231	6 545	21 443	14 456
Gazdaság és irányítás	13 927	10 613	78 590	34 355
Jog	17 442	9 798	-	-
Természettudományok	4 472	4 470	6 521	5 737
Informatika	4 768	4 565	9 960	6 517
Műszaki tudományok	9 841	8 862	39 094	28 850
Mezőgazdaság	3 239	2 974	6 440	3 004
Egészségügy, szociális gondoskodás	13 023	12 599	19 594	9 512
Szolgáltatás	2 866	2 042	27 207	14 871
Összesen	**103 278**	**81 300**	**256 113**	**145 818**

Forrás: KSH, 2008

A felsőfokú képzésben a legnépszerűbb területek a műszaki tudományok, kevésbé népszerűek a szolgáltatás, a humán- és társadalomtudományok. A mezőgazdasági területeken 2007/2008-ban az előzetes adatok szerint a felsőfokú képzésben részt vevők 2,7%-a tanult (1. táblázat).

AZ INNOVÁCIÓ ELŐTÉRBE KERÜLÉSE

Az egyetemek, főiskolák meghatározó szerepet tölthetnek be az ország versenyképességének javításában. Az Európai Unió törekvése az, hogy gazdasága a világon leginkább versenyképessé és tu-

dásalapúvá fejlődjön. Ennek egyik kulcsa az innováció fejlesztése uniós, regionális és vállalati szinten. Az innováció végeredménye a fogyasztónak nyújtott új termékben, új technológiában és új szervezeti kapcsolatrendszerben jelenik meg. A régiós szintű innovációs potenciál főként a felsőoktatási intézményeket, a kutatóhelyeket és innovatív vállalkozásokat, valamint kapcsolati rendszerüket foglalja magában. Hazánkban az innovatív magatartás régiónként igen eltérő, de sajnos úgy is fogalmazhatunk, hogy nem kielégítő sem regionális, sem vállalati szinten (*Marselek et al., 2005*). A regionális innovációs stratégiák legfontosabb célja a régió innovációs kapacitásának növelése, az együttműködés különböző fajtáinak támogatása a vállalkozások, a tudományos és technológiai szféra, valamint az állami szervezetek, intézmények között.

A regionális innovációs stratégia kidolgozása olyan folyamat, amely az összes kutatásban és technológiafejlesztésben érdekelt szereplőt – üzleti, kormányzati szféra képviselői, technológia-transzfer intézmények, innovációs szolgáltatást nyújtó szervezetek stb. – összefogja. Az érdekeltek között létrejövő párbeszédben a régióban található vállalkozások igényei, szükségletei kapnak hangsúlyt. Ennek érdekében célszerű felmérni a munkaerő képzettségét, az oktatás színvonalát, a kutatóintézetek helyzetét, a magánvállalkozások elképzeléseit, az ipari csoportosulások innováció ösztönző szerepét, az ipari parkok tőkevonzó képességét és az említett szereplők között létrejövő kapcsolatokat. Az egyes régiók maguk dolgozzák ki a technológiafejlesztési koncepciójukat, az innovációs stratégiájukat, hogy létrejöjjenek az adott térségben a felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek és a gazdasági szervezetek közötti erős, sokoldalú és a végrehajtásban is megmutatkozó kapcsolatok, a high-tech iparágak fejlődése érdekében.

Veres (2005) az életen át tartó tanulás átfogó szemléletének térhódításáról ír. Az innováció, gazdaságok egyre nyitottabbá válása, a gazdaság szerkezetének folyamatos és gyors átalakulása lehetővé teszi és kényszeríti, hogy a folyamatos – az egész életen át tartó – tanulás az egyéni életpályák megtervezésének és megvalósításának szerves részévé váljon. A jelenlegi helyzet a hallgatók nagyobb önállóságát is feltételezi. A változások a felsőoktatásban is jelentkeznek, ezért fontos, hogy az intézmények felismerjék a folyamatos tanulással kapcsolatos lehetőségeiket és felelősségüket. Az adott intézményben első diplomájukat megszerzett hallgatók nem szakadhatnak el a főiskolától, egyetemtől, hiszen az anyaintézmény további képzési lehetőségeket kínálhat, megvalósítva az egész életen át tartó tanulást. Ez a folyamat új lehetőségeket és új kihívásokat is jelent az intézmények számára.

A társadalom, a gazdaság és a képzésben részt vevők határozott igénnyel lépnek fel, ugyanakkor az intézmények részéről sokkal nagyobb rugalmasság, nyitottság, szakmai, módszertani felkészültség, a társadalommal és a gazdasággal kiépített szorosabb kapcsolat szükséges.

A MEZŐGAZDASÁG HELYZETE HAZÁNKBAN

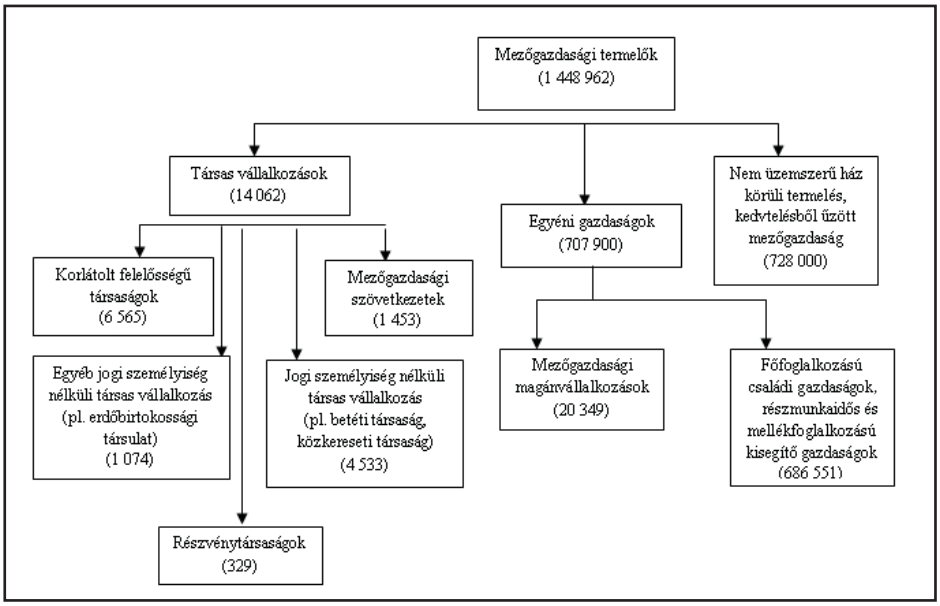
Magyarországon a mezőgazdaság nemzetgazdaságon belüli aránya az elmúlt években fokozatosan csökkent. A mezőgazdaságnak (erdő- és vadgazdasággal, valamint halászattal együtt) a GDP-ből való részesedése ma már csak 3,5% körüli. Ez az arány az EU országainak többségét jellemző 2-5%-os sáv középső részén helyezkedik el. Az élelmiszeripar teljesítménye szintén 3,5% körüli az ország GDP-jéből. A további tevékenységek (műtrágya- és növényvédőszer-gyártás, mezőgazdasági gép- és alkatrész-előállítás, forgalmazás, valamint agrárkereskedelem, szállítás, oktatás, kutatás stb.) 4-6%-os GDP érté-

ket jelentenek, így az „agrobiznisz" együttesen a GDP-előállításban mintegy 12%-os részesedéssel bír (*Marselek, 2006*). Ennek ellenére a mezőgazdasági termények, termékek előállítása változatlanul stratégiai jelentőségű, és a hagyományos mezőgazdaság multifunkcionális irányba változó.

Az ország mezőgazdasági területe 5 millió 817 ezer hektár, amely arányát tekintve az EU-ban kiemelkedően magas. Az elmúlt évtizedben a mezőgazdasági tulajdonviszonyok, a földhasználati módok, valamint a tulajdon- és üzemformák radikálisan átalakultak. Az ország összes földterületének 46%-át egyéni gazdálkodók, 41%-át gazdasági szervezetek művelték 2006-ban. A fennmaradó 14% nem mezőgazdasági hasznosítású, illetve termékenytelen terület. Az agrárgazdaság szerkezete kétpólusú, nagygazdaságok és kisüzemek alkotják, a középüzemek száma csak napjainkban kezd növekedni. Vidéken a háztartások egyharmada érintett a mezőgazdasági termelés valamilyen formájában. A résztvevők számát és helyzetét a 2. ábra szemlélteti.

2. ábra

A mezőgazdasági ágazat résztvevői 2005-ben

Forrás: FVM

A mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban és a halászatban összesen 52 769 vállalkozást regisztráltak 2006 végén, 4,5%-kal kevesebbet, mint egy évvel korábban. A társas vállalkozások száma kisebb mértékben csökkent, mint az egyéni vállalkozásoké. Az előbbiek körében a szövetkezetek száma fogyatkozott, a gazdasági társaságoké viszont növekedett, főként a betéti társaságoké. Az egyéni gazdaságok száma az utóbbi évtizedekben folyamatosan csökken. A csökkenés okaiként a tőke és szaktudás hiánya említhető. Ez a tendencia, bár csökkenő ütemben, de napjainkban is folytatódik, amit a 2. táblázat szemléltet (*Laczka, 2007*).

2. táblázat

A regisztrált vállalkozások száma
(év végén)

Megnevezés	2003	2004	2005	2006	2006. év a 2005. év %-ában
Társas vállalkozás összesen	14 590	14 672	14 062	13 815	98,2
Ebből: Korlátolt felelősségű társaság	6 441	6 701	6 565	6 625	100,9
Részvénytársaság	335	337	329	331	100,6
Betéti társaság	4 478	4 464	4 273	4 473	104,7
Szövetkezet	1 883	1 767	1 549	1 387	89,5
Egyéni vállalkozás	41 341	41 572	41 165	38 954	94,6
Vállalkozás összesen	55 931	56 244	55 227	52 769	95,5
Ebből: 500 fő és nagyobb	19	16	13	10	76,9
250-499 fő	27	26	25	28	112,0
50-249 fő	518	485	434	418	96,3
20-49 fő	871	842	802	741	92,4
10-19 fő	916	923	872	837	96,0
1-9 fő	10 733	24 157	32 434	31 606	97,4
0 fő és ismeretlen	42 847	29 795	20 647	19 129	92,6

Forrás: KSH, 2007

A vállalkozások számának csökkenése mellett a vállalkozások munkaerő-felhasználása is csökkenő tendenciát mutat. Az 500 főnél nagyobb létszámú kategóriából három szervezet átkerült a 250-499 fős tartományba, a 20-49 főt alkalmazók közül pedig viszonylag nagyszámú szervezet csúszott át az ennél kevesebbet foglalkoztatók közé. A 10 főnél kevesebbet foglalkoztatók (zömmel családi, jelentős részben egyéb munkaviszony mellett kiegészítésként tevékenykedő vállalkozások) száma csökkent a leginkább, nagyobb mértékben, mint 2005-ben (3. táblázat).

3. táblázat

Mezőgazdasági munkaerő-felhasználás (éves munkaerőegység)

Megnevezés	2000	**2004**	**2005**	**2006**
Összesen	676 049	553 785	521 662	512 257
Ebből nem fizetett	532 634	426 634	407 682	401 989
fizetett	143 415	127 151	113 980	110 268

Forrás: KSH, 2007

A 3. táblázat adatai szerinti 512 257 éves munkaerőegység több mint másfél millió ember kisebb-nagyobb munkájából tevődik össze.

A munkaerő-felmérés adatai szerint 2006-ban országosan 3,9 millió főt foglalkoztattak, ezen belül a mezőgazdaságban, a vad- és erdőgazdálkodásban, valamint a

halászatban 190,8 ezer fő (4,9%) dolgozott. A két ágazatban 1,3%-kal maradt el a foglalkoztatottak száma az előző évitől, miközben nemzetgazdasági szinten 0,7%-kal növekedett.

Az intézményi munkaügyi statisztika adatai szerint 2006-ban a mezőgazdaságban 94 ezer fő dolgozott, 4100 fővel (4,4%-kal) kevesebb, mint az előző évben. A mező-, vad- és erdőgazdálkodásban, valamint a halászatban dolgozott a nemzetgazdaságban alkalmazottak 3,4%-a.

2006-ban a 4 főnél többet foglalkoztató élelmiszer-ipari szervezetek 107 ezer főt alkalmaztak, 6100 fővel kevesebbet, mint az előző évben. Az élelmiszeriparban dolgozók létszáma a nemzetgazdasági alkalmazottak 3,8%-át, ezen belül a feldolgozóipariak 15,4%-át tette ki.

Abayné et al. (2005/a) szerint: a foglalkoztatás csökkenése az agrár-élelmiszeriparban – a versenyképesség javítása érdekében – szükségszerű volt. A folyamat azonban túl gyorsan zajlott le, és nem volt lehetőség a mezőgazdaságból kiszorulóknak ipari vagy szolgáltatói szférában elhelyezkedni, hiszen itt is csak minimális mértékben teremtődtek új munkahelyek.

Herneczky et al. (2006) kifejti, hogy a vidéki térségek népessége számára biztosítani kell a megfelelő társadalmi jólét feltételeit a helyi gazdaságok versenyképességének javításával. Ennek elengedhetetlen feltétele a megfelelő humán erőforrás biztosítása.

A statisztikai adatok is igazolják az agrárterület jelentőségét és a képzés változtatását az élet és a munkahelyek igényeinek megfelelően.

A FELSŐFOKÚ AGRÁRKÉPZÉS ISMERTETÉSE

A *Magyar Országgyűlés* 2008-ban megfogalmazta a felsőfokú agrárképzés célját. A fő cél, hogy a technológiai fejlesztés ösztönzésével, az élelmiszer-biztonsággal kapcsolatos követelményeknek eleget téve, az állatjóléti és higiéniai feltételek, továbbá a környezetvédelmi előírások betartásával a magyar gazdálkodókat felkészítse és alkalmassá tegye az Európai Unió piaci kihívásainak való megfelelésre. Az agrárképzésre jelentkezők és felvettek számát a 4. táblázat ismerteti.

4. táblázat

Az agrárképzésre jelentkezők és felvettek száma

Év	Jelentkezők				Felvettek		
	összesen	első helyen	AN	állami	összesen	AN	állami
2001	14 397	9 254	8 095	10 667	7 522	3 503	3 861
2002	16 904	10 952	9 696	12 713	8 963	4 060	4 190
2003	11 367	7 977	6 190	6 813	6 756	3 247	3 314
2004	12 162	8 242	7 645	8 343	6 897	3 593	3 642
2005	8 253	5 717	5 587	6 475	5 230	2 945	3 526
2006	9 765	5 962	7 711	8 684	4 584	3 043	3 280
2007	8 202	4 693	6 532	7 250	3 577	2 548	2 106

Jelmagyarázat: AN = alap, nappali képzés mindkét finanszírozási formában, Állami = államilag támogatott képzések minden képzési szinten és munkarendben

Forrás: Mezőgazdaság az információs társadalomban

Megfigyelhető az agrárképzés népszerűségének rohamos hanyatlása. 2007-ben a 2001. évihez viszonyítva 57%-ra esett a jelentkezők száma. A népszerűségvesztés okai között a nem kedvező megbecsülés, alacsony fizetés, szakmai presztízsvesz-

tés, a negatív médiapropaganda szerepelnek. Az agrárképzési területek rendkívül elaprózottak, ami az alap- és mesterképzésnél is megállapítható.

A mesterképzési szakok közül a vidékfejlesztési agrármérnök szakot ismertetjük példaként, melynek célja olyan vidékfejlesztő agrármérnökök képzése, akik megszerzett ismereteik birtokában az erőforrások optimális felhasználását biztosító termelő, elosztó és szabályozási, valamint a termeléssel, a szolgáltatásokkal összefüggő szervezési és irányítási folyamatokat felügyelik. Alkalmasak tervező-fejlesztő mérnöki, kutatói, illetve vezetői munkakörök betöltésére, valamint tanulmányaik doktori képzés keretében történő folytatására.

A mesterképzési szakon végzettek ismerik:

- Az adott vállalat, intézményi vagy közösségi projekteknek a vidék gazdasági, társadalmi és természeti környezetre való hatásait.
- A gazdasági, humán, környezeti és minőségbiztosítási rendszereket.
- A térségi informatikai fejlesztési és tervezési, társadalomtudományi, gazdasági projektek koordinálását és vezetését.
- Multifunkcionális vidékfejlesztéssel és a vidéki közösségek életképességének megőrzésével kapcsolatos elveket.
- Az agrobiznisz működésének és fejlődésének nemzetközi, nemzeti és térségi összefüggéseit.
- A fenntartható gazdálkodás, a mezőgazdasági műszaki-technológiai fejlesztés alapelveit.

A mesterképzési szakon végzettek alkalmasak:

- Mezőgazdasági projektek tudományos alapossággal történő önálló kidolgozására, koordinálására, vezetésére.
- A gazdálkodás komplex szemlélet alapján történő folyamatos megújításának irányítására, az adottságokhoz igazodó földhasználat és termelési szerkezet kialakítására.
- A szakterület problémáinak felismerésére, használható megoldások kidolgozására, innovációs, tervezési, fejlesztési és kutatási feladatok elvégzésére.
- Szaktanácsadási feladatok ellátására.
- Pályázati tevékenység menedzselésére.
- Termelési folyamatok szervezésére, ellenőrzésére, valamint kutatási eredmények gyakorlati megvalósítására.
- Vidéki infrastruktúra problémáinak felismerésére, és fejlesztési javaslatok előkészítésére, szakmai értékelésére.

A szakképzettség gyakorlásához szükséges személyes adottságok és készségek:

- Problémafelismerő és -megoldó készség.
- Kreativitás.
- Környezeti problémák iránti fogékonyság.
- Mérnöki és vezetői feladatok ellátásához szükséges kommunikációs ismeretek.
- Szakmai felelősségtudat.
- Szakmai továbbképzés iránti igény.
- Alkalmasság az együttműködésre, kellő gyakorlat megszerzése után vezetői feladatok ellátására.

OKTATÁS A VÁLTOZÓ KÖRNYEZETBEN

A képzés versenyképességének fenntartásához változások szükségesek. A változásokat a felvett hallgatók felkészültségének módosulása, a gyengébb hallgatói motiváció és a munkahely elvárásai indokolják. Eddigi vizsgálataink alapján megállapítható, hogy az agrároktatásba jelentkező hallgatók felkészültsége jóval gyengébb, mint a korábbi években. Ez a színvonalromlás más egyetemek esetében is igaz. A diákok kevésbé érett személyiségek, mint korábban, 10-15 évvel ezelőtt. Oktatói körökben úgy ítélik meg, hogy korábbi tanulmányaik éveiben általában nem voltak következetes, kitartó munkára szoktatva. Az oktatás tömegesedése sajnos ron-

totta a minőséget, a kevésbé motivált hallgatók képzéséhez új módszerek kellenek.

Magda (2006) az MTA Agrárközgazdasági Bizottsága ülésén elhangzott, a tudomány és a felsőoktatás kapcsolatát vizsgáló vitaindítójában hangsúlyozza, hogy a nemzetek versenyképességének meghatározó tényezője volt és ma is az, hogy mennyire jut kiemelt szerep az oktatásnak és a kutatásnak. A XXI. század kihívásai egyértelműen felhívják a figyelmet arra, hogy a tudomány, a gazdaság és az oktatás csak szoros együttműködésben képesek a fejlődés, az innováció követelményeinek megfelelni. A 90-es évek elejétől kezdve Magyarországon egyre nagyobb hangsúlyt kapott a felsőoktatás, a felsőfokú oktatási intézmények hallgatóinak létszáma 2004-ig szinte folyamatosan emelkedett. A felsőoktatás tömegessé válása a követelmények csökkenését is jelentette, valamint a reálismeretek helyett a társadalomtudományok kerültek túlsúlyba.

Gábor (1970) kifejti, hogy a hagyományos egyetem csak a legkiválóbb személyeket, a lakosság talán 5, legfeljebb 12%-át fogadja be. Ez az aránya azoknak a jól fizetett és társadalmilag felértékelt munkahelyeknek is, amiket egy ipari társadalom kínálni tud. Egy az USA-ban készült felmérés szerint csupán a hallgatók 58%-a remélheti, hogy a tanulás révén többet kereshet és érdekesebb karriert futhat be, míg a maradék részére „az egyetem inkább annak lehetőségét jelenti, hogy változtassanak a dolgokon, minthogy jól jöjjenek ki a fennálló rendszerben". Az oktatás tömegesedésével sem lehet lemondani az egyetem legfőbb funkciójáról, a tudás átadásáról és a tudás megszerettetéséről. „Új oktatást kell létrehozni, a szórakozás és tanítás keverékét, amely a kisebb tehetséggel megáldottakat is képessé teszi arra, hogy megbecsüljék a bonyolult civilizációt, amiben élnek. A technikai eszközök már most is rendelkezésre állnak: a zene, a filmek, az utazás, játékok – most már az oktatók dolga, hogy hatékony eszköz váljék belőlük."

Lengyel (2007) hozzáfűzi, hogy az alacsonyabb bemeneti követelmények, illetve a felsőfokú intézmények finanszírozási nehézségei lehetővé tették a gyengébb képességűek bekerülését és bennmaradását is. Mindezek következtében a kimeneti oldalon is komoly minőségromlás figyelhető meg. Ez a folyamat olyan időszakra tehető, amelynek egyre meghatározóbb eleme a tudás, a tudásalapú társadalom.

A tudásalapú társadalom jellemzőiként *Patay (2007)* kritériumokat fogalmazott meg, melyeket részletesen elemzünk.

a) *Új ismeretek „előállításának"* gyorsuló üteme – ennek csak „kreatív, újat alkotni képes egyének" felelnek meg. A felsőoktatás jelenlegi struktúrája alkalmatlan arra, hogy felkarolja a valódi tehetségeket és megfelelően gondozza azokat. Ehhez többletforrásokra és az oktatók ösztönzésére van szükség. Minőségi felsőoktatásról csak ott beszélhetünk, ahol a hallgató olyan ismeretek birtokába jut, amelyet csak az adott felsőoktatási intézményben szerezhet meg.

b) *Az alkalmazandó tudás.* „Az innováció előfeltétele olyan szakmai és/vagy menedzser potenciál megléte, amelynek tagjai értékes tudásvagyonnal rendelkeznek, és az ismereteket alkotó módon képesek használni".

Csete (2008) megfogalmazta a jövő szakembereinek általános ismérveit, ugyanakkor egy német irodalmi forrás is hasonló elvárásokat írt le. A hasonló gondolatok a következők (német elképzelés dőlt betűvel):

- Konvertálható tudással rendelkezik.
  - *A szakmai alapismeretekre történő nagyobb koncentrálás.*
- Kreatív, problémamegoldásra orientált.
  - *A szociális és módszertani kérdések fontosak.*
- Korszerű szemlélettel felvértezett.
  - *A gyakorlat ésszerű beillesztése.*

• Gyakorlati ismeretekkel, szakmai fogásokkal rendelkező.

▪ *Szorosabb kapcsolat a szakmai elméleti és gyakorlati ismeretek között.*

• Fejlődésre, folyamatos továbbképzésre és megújulásra képes.

A felsőoktatás jelenlegi tartalmi és szerkezeti rendszerét tekintve csak korlátozottan képes folyamatosan változó gazdasági környezetben alkalmazható tudás átadására. A kétszintű képzésre történő átállás önmagában még nem jár együtt a minőség javulásával. A felsőoktatásban három célt szükséges megfogalmazni és megvalósítani:

• Az első kimenet (BSc) a versenyképes munkaerőpiac igényeit elégíti ki.

• A második kimenet (MSc) a fejlesztésre és a tudományos képzésre koncentráló szakembereket bocsát ki.

• A harmadik kimenet (PhD) az alaptudományok, a kutatás és a fejlesztés nemzetközi mércével is versenyképes bázisát alapozza meg (*Magda*, 2006).

c) *A tudás közvagyon*. A felsőoktatás a jelenlegi rendszerében rendkívül szétaprózott: 72 intézményben folyik az oktatás, a hallgatókért folyó harc egyik fontos eleme, hogy az intézmények sokszor olyan képzést folytatnak, amely meghaladja képességeiket, lehetőségeiket.

d) *A tudás birtoklása* az egyén szintjén korlátos, de mindenki lehet tudásbirtokos (*Pataky, 2007*). A felsőoktatás e tekintetben „két tűz között" őrlődik. Az egyik oldalon a minőségi oktatás, a másik oldalon az az igény, hogy a felsőoktatás bárki számára elérhető legyen. A már említett tömegesedés egyértelműen a minőség romlásához vezet. Ugyanakkor a minőségi oktatás elképzelhetetlen az oktatói munka iránt elkötelezett, a megfelelő szakmai tudás mellett az oktatáshoz szükséges készségekkel rendelkező oktatók nélkül.

e) *A modern gazdaságok versenyképességének kulcsa*, hogy az oktatásból kikerülők a megszerzett tudást a munkaerőpiacon kamatoztathassák. Ennek érdekében minden társadalom számára létkérdés, hogy minél szélesebb rétegeket bevonjon az oktatásba. Ahhoz azonban, hogy az oktatásban részt vevők száma növekedhessen, és ez a minőségi növekedés ne vezessen minőségi romláshoz, mindenképpen széles képzési kínálatra van szükség az oktatás minden szintjén. A felsőoktatás számára is komoly feladat, hiszen a már említett BSc, MSc, és PhD-képzések mellett nagy hangsúlyt kell kapniuk a felsőfokú és a szakirányú továbbképzésnek.

Az oktatáshoz való hozzáféréssel kapcsolatban nem hagyhatjuk figyelmen kívül a területi különbségek problémáját sem. „Abban az esetben, ha a felsőoktatás az eddigieket is meghaladóan, döntően Budapestre és 1-2 nagyvárosra koncentrálódik, akkor az értékteremtő tudás hiányából adódóan nem valósítható meg a felzárkózás, hanem csak a további leszakadás várható, a vidéki térségekből való elvándorlás mellett." (*Magda* 2006)

f) *A globalizáció körülményei között* csak a tudásalapú társadalom lehet fenntartható. Ennek a gondolatnak az üzenete egyrészt az, hogy a versenyképesség ma már nem csak az egyes intézmények, régiók versenyképességét jelenti, hanem a nemzetek, kontinensek versenyképességét is. A felsőoktatási intézményeknek tehát egyre inkább nemzetközi viszonylatban kell megállni a helyüket.

A munkahely a végzettektől új és lehetőleg azonnal alkalmazható tudáselemeket, gyakorlati ismereteket vár. A nyelvtudás szerepe egyre inkább felértékelődik, de emellett nagyon fontos az interdiszciplináris gondolkodás. A számítógép profi ismerete ma már elengedhetetlen, és jó, ha a munkavállaló a beilleszkedést elősegítő személyiségjegyekkel rendelkezik.

A jövőt illetően az agrárterület felértékelődése várható, hiszen élelmiszerár-robbanás előtt állunk. Az élelmiszer-termelés

felértékelődése javíthat a jelenleg népszerűtlen agrárképzés helyzetén.

Az agrárképzésben a technológiákkal foglalkozó szakok főleg a mezőgazdasági alapanyag-termelés és az élelmiszeripar területeire készítik fel a hallgatókat. Az agrárközgazdász-képzés elhelyezkedési lehetőségei szélesebb területet fognak át, hiszen főként a közvetlen mezőgazdasági tevékenységen kívüli és a mezőgazdasági szabályozásban részt vevő területekre képezhet szakembereket. A magyar GDP 6-8%-át előállító tevékenységek vállalkozásai foglalkoztathatják tehát a végzősöket. Fontos lenne egy olyan gyakornoki rendszer megvalósítása, ahol a nyugdíjba vonuló és a helyére lépő szakember egy évig együtt dolgozik, így a beilleszkedés zökkenőmentes lehet. Ennek részletes kidolgozása és bevezetése sokat javíthatna a pályakezdők elhelyezkedésén.

A BSc és MSc képzés bevezetésekor a szakemberekben kétségek merültek fel. Ezek felsorolásszerűen a következők:

• Az egyetemi BSc képzés kevésbé gyakorlatias.

• A BSc képzés munkaerőpiac-képessége bizonytalan.

• A BSc és MSc képzés tantervének alkalmassága és megfelelősége nem bizonyított.

• A létszámváltozások révén az egyetemi és főiskolai tárgyi és személyi oktatási kapacitások kihasználatlanul maradnak.

A felmerült aggályok megválaszolása fontos az agrároktatás és agrárközgazdász-képzés jövője szempontjából. Korrekt választ csak megfelelően átgondolt és megvalósított kutatás alapján tudunk adni. A *Károly Róbert Főiskola* kérdőíves felmérést tervez, hogy a végzettek számára szükséges képzést pontosabban meghatározza. A hipotézist kutatással támasztjuk alá, illetve egészítjük ki. A képzési szintekre egy mátrixot kívánunk összeállítani a szakmai kompetenciák alapján.

Lévai (2008) szerint a készségek súlyozásában eltérőek lehetnek az alapképzésben és a mesterképzésben elvárt igények. Az együttgondolkodás érdekében idézzük a valószínűsíthető sorrendet az 5. táblázatban.

5. táblázat

Az alap- és a mesterképzésben elvárt igények

Alapképzésben	Mesterképzésben
• önálló munkavégzés	• kreativitás
• gyakorlati ismeretek	• komplex gondolkodás
• együttműködés	• szaktudás
• kompromisszumkészség	• elméleti tudás
• elméleti tudás	• elmélet gyakorlati alkalmazása
• problémamegoldó képesség	• önálló munkavégzés
• konfliktuskezelés	• problémamegoldó képesség
• szaktudás	• szervező, vezetői készség
• reális önismeret	• konfliktuskezelés
• kreativitás	• gyakorlati ismeretek
• komplex gondolkodás	• együttműködés
• elmélet gyakorlati alkalmazása	• kompromisszumkészség
• szervező, vezetői készség	• reális önismeret

A teljes értékű munkavégzés alapfeltétele a megfelelő motiváció, hogy az egyén önmegvalósítása sikeres legyen. Magas tudásszinttel rendelkező, megfelelő képességekkel bíró, gyakorlatorientált képzésben részt vevő munkavállalók biztosíthatják a vállalkozások versenyképességét.

Székely – Pálinkás (2007) felmérése arra utal, hogy a hazai mezőgazdasági vállalkozások gazdasági versenyképessége megkérdőjelezhető. Az említett felmérésben erre vonatkozó információkat is gyűjtünk és értékelünk, hogy tanácsokat tudjunk adni az oktatás részére és megerősítsük a változások szükségességét és irányát.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Abayné Hamar E. – Molnár M. – Marselek S. (2005/a): Az agrár-élelmiszeripar munkaerőhelyzetének változásai hazánkban 1990-től napjainkig. „Agrárgazdaság, Vidékfejlesztés, Agrárinformatika" Nemzetközi Konferencia, Debrecen, 1-6. pp. (CD-lemez) – (2) Abayné Hamar E. – Vajsz T. – Pummer L. (2005/b): A magyar mezőgazdaság nemzetközi versenyképességének összetevői. XLVII. Georgikon Napok, Nemzetközi Konferencia, Keszthely, 1-6. pp. (CD-lemez) – (3) Csete L. (2008): Feljegyzés az agrároktatás felmérésére. Kézirat, 1-4. pp. – (4) Dinya L. (2003): A hálózati gazdaság kihívásai és az élelmiszergazdaság. In: Magda S. – Marselek S. (szerk.): Észak-Magyarország agrárfejlesztésének lehetőségei. Agroinform Kiadó, Budapest, 257-287. pp. – (5) Gabor, D. (1970): Innovations: Scientific, Technological and Social. Oxford University Press, 1-147. pp. – (6) Halász G. – Lannert J. (2003): Jelentés a magyar közoktatásról, 2003. Országos Közoktatási Intézet, Budapest – (7) Herneczky A. – Bárdosné Kocsis É.– Wölcz A. (2006): Leader+ a Dél-Mátra 11 településein. X. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok, Gyöngyös (CD-lemez) – (8) Kelemen N. – Kollár B. (2007): A tudás hordozói: az oktatás és kutatás-fejlesztés. Statisztikai Szemle, 85. évf. 12. sz., 1033-1065. pp. – (9) KSH (2004): Fiatalok a felnőtté válás küszöbén. Budapest – (10) KSH (2007): Magyar Statisztikai Évkönyv. Budapest – (11) Laczka É. (2007): A magyar mezőgazdaság az EU-csatlakozás körüli években, 2000-2005. Statisztikai Szemle, 85. évf. 1. sz., 5-21. pp. – (12) Lengyel L. (2007): Hozzászólás Magda Sándor „Tudomány és felsőoktatás" című cikkéhez. Gazdálkodás 51. évf. 1. sz., 79-82. pp. – (13) Lévai J. (2008): Képzés, kétszintű képzés munkaadói szemszögből. Debreceni Egyetem Competitio VII. évf. 1. sz., 169-174. pp. – (14) Magda S. (2007): Tudomány, felsőoktatás, versenyképesség. Magyar Tudomány 3. sz., 332-341. pp. – (15) Marselek S. (2006): Agrárközgazdaságtan. FVM Képzési Szaktanácsadási Intézet, Budapest, 1-314. pp. – (16) Marselek S. – Molnár M. – Tégla Zs. (2005): Innováció és szerepe a regionális fejlődésben az EU tagjaként. Thüringiai Magyar Szimpózium, Jéna, 74-80. pp. Die Rolle der Innovation in der regionalen Entwicklung in Ungarn nach dem Beitritt zur Europäischen Union – (17) Patay I. (2007): Hozzászólás a tudományról, felsőoktatásról szóló vitához. Gazdálkodás 51. évf. 1. sz., 75-78. pp. – (18) Székely Cs. – Pálinkás P. (2007): A hazai mezőgazdasági vállalkozások menedzsmentje európai összehasonlításban. Gazdálkodás 51. évf. 6. sz., 3-16. pp. – (19) Veres P. (2005): A felsőoktatás és a gazdaság kapcsolata a Magyar Universitas program és az új felsőoktatási törvény fényében. „Környezetvédelem, regionális versenyképesség, fenntartható fejlődés" Nemzetközi Konferencia, Pécs, MTA Regionális Kutatások Központ, I. kötet, 61-73. pp. – (20) Wachtler I. – Marselek S. (2001): A gazdasági mérnöki szak minőségpolitikájának feladatai a SZIE GMFK oktatásában. Minőségoktatók VI. Országos Konferenciája, Budapest. 38-40. pp.